

FÖLDTANI KÖZLÖNY

HAVI FOLYÓIRAT

MAGYARORSZÁG FÖLDTANI, ÁSVÁNYTANI ÉS ÖSLÉNYTANI MEGISMERTETÉSÉRE
S A FÖLDTANI ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

Megjelenik havonként két vagy három nagy nyolczadrét ivnyi tartalommal. A magyarhoni földtani társulat rendes tagjai 5 frt évi díj fejében kapják. Előfizetési ára egész évre 5 frt.

XX. KÖTET.

1890. MÁJUS—JULIUS.

5—7. FÜZET.

A BARLANGI MEDVE (URSUS SPELAEUS BLUMENB.) NYOMAI HAZÁNKBAN.

Dr. PRIMICS GYÖRGY-től.

M. ACADEMIA
KÖNYVTÁRA

(Ehhez a III. tábla).

Magyarország különböző vidékein a barlangokban és a posttertiär lerakódásokban talált különféle emlős állatok csontmaradványai a mellett tanúskodnak, hogy a diluviumbeli lerakódások idejében — abban a korban, a melyből nálunk az ember létezésének kétségtelen nyomai még hiányoznak, — hazánk térségein és hegyes-völgyes vidékein oly emlős állatok éltek, a melyeknek legnagyobb része napjainkban már teljesen kihalt.

A Duna, Tisza, Maros, Szamos és az Olt vidékein időnként felbukkanó ősemmlősök csontleletei néma tanúi, hogy ama korban hazánk rónáit és nagyobb völgyalapályait mammothok, ősllovak és őstulkok csordái kalandozták be; a mainál bizonyára számosabb és terjedelmesebb mocsarakban és posványokban rhinocerosok, mastodonok és dinotheriumok tanyáztak és itt-ott tapirok és brachydiasthematheriumok csatangoltak. A berkekben és ligetekben száguldozó ősszarvasokra, lovakra és őstulkokra az erdők sűrűjéből a most élőknel tetemesen erősebb és nagyobb barlangi oroszlánok, párduczok és barlangi medvék leskelődtek és a szétmarczangolt állatok maradványain és döghulláin barlangi hyénák és barlangi kutyák rágódtak.

Rég letűnt kor mindezen lakóinak létezését tanúsító csontmaradványai, kivéven a barlangi medvéét és utána a barlangi hyénáét, ma már a nagy ritkaságok közé tartoznak; azért, mert ezen állatoknak, mint a szabad természet szabad lakóinak, nem voltak állandó tanyáik; azok össze-vissza barangolva különböző helyeken hullottak el és hulláik a szabad felületen oszolva szét, csontjaik csak nagyon ritka esetekben kerülhettek oly kedvező körülmények közé, hogy napjainkig megmaradhattak.

A barlangi medve ellenben csak oly területeken tartózkodott, a hol tanyájául szolgáló barlangokra is akadhatott. Mert ezen ragadozó állat, úgy gyanítható, oly természetű volt és oly életmódot folytatott, mint a most élő utódja, az *Ursus arctos*. Kellemetlen és hideg időben oly barlangokba vonúlt, a melyekben az évi hőmérsék változásai alig voltak érezhetők. Nagyon hihető, hogy az év téli szakának nagyobb részét a barlangokban töltötte és ha gyengélkedett vagy halálát közeledni érezte, más időszakokban is fölkereshette megszokott tanyáját. Az *Ursus spelaeus* tehát a barlangban telelt, pihent, szaporodott és többnyire ott is múlt ki. Évszázadok folyamai alatt egy-egy barlangban, a benne időnkint elhalt öreg, ifjú és csecsemő barlangi medvék és ritkább esetekben a barlangi hyénák csontjai nagyon felhalmozódhattak, a nélkül, mint a hogy igen sokan gondolják, hogy azok ott, valami véletlen következtében egyszerre tömegesen pusztultak volna el, vagy a mi még képzelhetlenebb, hogy a csontokat kívülről a víz sodorta volna be a barlangokba és annak legmélyebb helyein torlasztotta volna össze. A csontgazdag barlangokban rendszeren, a szederjes felületű és csontállomány nélküli tejfogu *csecsemő*, és a teljesen lemajszolt záp- és metszőfogu, tompára kopott és a kereszteződésnél félig átkopott agyaru *aggastyán* medvék közt, a különböző átmeneti korú egyéneknek minden képviselőivel találkozunk.

A kihalt ősemelösök ritka vagy gyakori maradványaiból tehát nem következtethetünk arra, hogy ezen állatok abban a korban, a mai leletek számának megfelelő arányban éltek.

Visszatérve az *Ursus spelaeus* csontjainak a barlangokban való fölhalmozódására, sajátos, hogy honi csontbarlangjaink azon ismertetői, majdnem kivétel nélkül, a kik a barlangleírás folyamában a csontok fölhalmozódásának kérdéséhez is eljutnak, a tényeken és tapasztalatokon alapuló, elfogulatlan megfigyelésből levont következtetések helyett, legtöbb esetben, — hihetőleg a barlangok tátongó sötét üregei, tekervényes menetei s a néma csendben és pokoli sötétségben itt-ott lecsepegő víznek kísérteties hangja és a barlangok sajátos neszei által felizgatott fantáziából kiindulva — rendkívüli magyarázatokba bocsátkoznak.

Az igriczi (pesterei) csontbarlang egyik kimerítő ismertetője szerint a csontok ott, a hol most vannak, a nagy üregben, mint valami reservoirba, a terjedelmes barlang különböző részeiből mosattak össze. Itt a csontok nagyobb része, in illo tempore, a magasan álló vízben uszkált és csak később, mikor a víz lefolyt, ülepedtek le és most értekező szerint a nyirokban* vannak betemetve. Ugyancsak e barlang egy más ismertetője úgy nyilatko-

* A csontbarlangok alját takaró zsiros ragacsos földet, mely részben a mészkősziklák málladékából, részben pedig állati hulladékokból keletkezett, nyirokkal összezávarni nem lehet.

zik, hogy a barlangi medvék tűz (!?) vagy víz (?) elől menekedve, tömegesen bújtak be a barlangba és ott aztán egyszerre pusztultak el.

A bedellői csontbarlang egyik ismertetését olvasva, önkénytelenül az jut eszünkbe, hogy leírójának szemei előtt, midőn a barlangban talált csontok odakerülésének mikéntjéről gondolkozott, a bibliai vízözön lebeghetett. Szerinte a barlangi medvék a növekedő víz elől menekedve, a barlangba bújtak, de a víz oda is betört és a szegény medvék az utolsó menedékbe, a barlang magasabban fekvő oldalfülkéibe kapaszkodtak; azonban sorsukat ott sem kerülhették el, mert a víz odáig is felemelkedett, — megfúladtak; csontjaikat későbbben a víz a barlang mélyebb helyeire hordotta össze.

A haligóczyi csontbarlangban a csontok állítólag úgy gyűltek össze, hogy az állatok a barlang körül futkározva, véletlenül hullottak bele és ott aztán elpusztultak. Így vélekedik annak leírója.

Azt hiszem, fölösleges bővebben megokolni, hogy a felhozott példákhoz hasonló magyarázatok, nem egyebek légből kapott okoskodásoknál. Nekem alkalmam volt Erdély területén és a Bihar-hegységben számos barlangot bejárni, de megvallom, hogy nagyobb tömegben hirtelen betóduló víznek vagy más katasztrófaszerű jelenségnek nyomát egyikben sem észlelhettem. Általában meg vagyok győződve, hogy barlangjaink már abban az időben is, a mikor bennök a barlangi medvék tanyáztak, majdnem kivétel nélkül olyanok és oly viszonyok közt voltak, mint ma. A mi ez őskori hajlékokban változás itt-ott történt, az nagyon lényegtelen és legfeljebb egy-egy leszakadt sziklában, a csepegőkövek felszaporodásában vagy pedig, és ez a leggyakoribb, a kívülről behatoló esővíz hozta törmelékkel való beiszapolásban észlelhető.

Azon körülmény, hogy egy és ugyanazon állathoz tartozó csontrészek állítólag sohasem találhatók együtt, a mi egyébiránt nincs bebizonyítva, és továbbá, hogy a csontok rendetlenül fekszenek egymás mellett, nagyon természetes jelenség. A barlangokban időnkint kimúlt medvék hullái a szabad felületen heverve, azokon élő állatok keresztül-kasúl mászkálhattak, dögező állatok is hozzájuk férhettek és így egy és ugyanazon állathoz tartozó csontdarabok idővel nagyon széthányódhattak.

Egyedül csak az oly barlangokban, melyeken keresztül patak folyik, nincs kizárva az a lehetőség, hogy a csontokat a megáradt patak vize eredeti fekvőhelyükből elmozdítva, a barlang más helyein rakta össze, vagy pedig azokat egészen ki is takarította; ez az eset azonban, ha valahol csakugyan előfordul, nagyon ritka kivétel.

*

Európa különböző vidékein éppen úgy, mint hazánkban, a barlangokban felhalmozódott különböző barlanglakó állatok s köztük kiválóan a bar-

langi medve hatalmas csontjai, már régi idők óta magukra vonták az emberek figyelmét és bámulatát és számos kalandos történet és rege keletkezésének kiindulási pontjául szolgáltak. A régi iratokban föllelhető és a nép száján mai nap is forgó, óriásokról és sárkányokról regélő históriák szinterei legtöbb esetben a föld alatt tátongó sötét üregek, a barlangok. Az erdélyi hegyi lakó nép mai hite szerint is a barlangok, különösen az olyanok, melyek a föld alatt messzire nyúlnak el, a sárkányok, lidérczek, boszorkányok és ördögök tanyái. E hiedelemben gyökerezik sok barlangnak népies neve, mint pl. «pestyere drakuluj» (ördög barlang), «pestyere zmeuluj» (lidércz-barlang) stb.

A régi írók csontbarlangjainkat következetesen sárkány-barlangoknak nevezik. HAIN J. 1672. évben «De draconibus Carpatieis et eorum cavernis» értekezik (Misc. Acad. Nat. cur Dec. Anni III. p. 275—466.); a híres és tudós dr. BRUCKMANN 1720—1732-ig a különböző folyóiratokban számos közleményt írt a lipítómezei barlangokról, nevezetesen: «Antra draconum Liptovensia» (Epist. itinieria Nr. 77.) és «De antris draconum Liptovensibus» (Ann. Phys. med. Vratisl. XXXII. pag. 629. és Breslauer Sammlung 1732. évf.)

Az erdélyi nummulit (Szent László pénze) tömegeken kívül alig van hazánkban oly természetű tárgy, mely a tudós természetbúvárok figyelmét és érdeklődését oly korán magára vonta volna, mint barlangjaink csontjai. Mint a fennebbi idézetből is látható, már a XVII. és XVIII. században akadtak tudós férfaink, kik érdemesnek tartották barlangjaink csontgazdagságát a tudós világgal megismertetni. Igaz ugyan, hogy közleményeik a csontok mibenlétére vonatkozólag, a mai ismeretektől kissé távol estek, a mennyiben a barlangi medve csontjait óriások vagy sárkányok csontjainak voltak hajlandók tartani.

Az *Ursus spelaeus* csontmaradványainak honi barlangokban való létezésére vonatkozólag a legelső adatok 1622. évről származnak. BALOGH PÁL a tufnai barlangokról szóló értekezésében említi, hogy az «Archiv der Urwelt» II. kötetében írva vagyon, hogy abban az időben találták a legelső barlangi medve-csontokat a lipítómezei benilorai és oknai barlangokban. Bővebb adatokat csak e század elejéről találunk a tudós GEORGES CUVIER: «Sur les ossements du genre de l'Ours, qui se trouvent en grande quantité dans certains cavernes d'Allemagne et de Hongrie» (Annales du Museum d'hist. nat. VII. 1806) című értekezésében. Néhány évtizeddel későbbben ugyancsak CUVIER emlékezik meg ismét barlangi medvéinkről «Sur les espèces des animaux carnassiers, dont on trouve les ossements mêlés à ceux d'ours dans les carrières d'Allemagne et de Hongrie» (Ann. du Museum d'hist. natur. IX. 1837.) kiváló becsű művében.

Ez időtől kezdve tudományos férfaink is nagyobb figyelemben kezdték részesíteni csontbarlangjainkat. Ez érdeklődés időhaladtával mind jobban és jobban fokozódott, annyira, hogy a legközelebb múlt időkből, a különböző

folyóiratokban szétszórva, már elég sűrűn akadunk barlangjaink tudományos ismertetését célzó dolgozatokra is. A legújabb időben Erdélyben TÉGLÁS GÁBOR, Felső-Magyarországon pedig ROTH SAMU írtak sokat és sokféle barlangjainkról, kiválóan archeologiai szempontból.

Barlangjaink tudományos ismertetésére vonatkozó magyar értekezésekből kiválik kettő, nevezetesen: BALOGH PÁL-nak a tufnai csontbarlangokról írt kitűnő dolgozata (Magyar Tudós-társaság Évkönyve VII. 1846.) és ORTHMAYER TIVADAR-nak «A barlangok paleontologiai és történeti nevezetessége, tekintettel Magyarországra, de különösen Dél-Magyarország barlangjaira» (Magyar orvosok és természetvizsgálók munkálatai XI. 1873) című igen gondos értekezése; amaz kiválóan paleontologiai, emez pedig archeologiai szempontból dolgozza fel az anyagot.

*

Abból az alkalomból, midőn SEMSEY ANDOR úr felajánlotta a költséget, hogy a magy. kir. Földtani Intézet gyűjteménye számára valamely hazai barlangból az *Ursus spelaeus* egy teljes csontváza szereztessék be és midőn a Földtani Intézet érdemes igazgatója, БӨККН JÁNOS min. osztálytanácsos úr, a hely kiválogatását és az ásatások vezetését reám bízni kegyeskedett, irodalmi adatok alapján kutatni kezdtem a barlangi medve nyomait és előfordulási körülményeit hazánk területén. E kutatások eredménye ez a dolgozat. A különböző folyóiratokban szétszórótt idevágó adatokból a gyűjteményekben levő csontok állapotából kiindulva, arra az elhatározásra jutottunk, hogy az ásatást a Biharhegység egyik legkiválóbb csontbarlangjában, az oncsászsai barlangban rendezzük. Reményünkben nem csalatkoztunk, mivel az ásatás eredménye két a lehetőségig teljes és ép csontváz lett és ezenkívül még számos és érdekes csonttrész is került birtokunkba.

Visszatérve a barlangi medve nyomaira, a szétszórótt irodalmi adatokból kitűnt, miszerint Magyarország területén 39 oly barlang ismeretes, melyekben a barlangi medve maradványai kétségtelenül megvannak; kilencz helyen pedig a posttertiär lerakódásokban találtattak.

Ha a barlangi medve összes lelőhelyeinek Magyarország térképén való eloszlását szemügyre vesszük, azon következtetésre jutunk, miszerint ezen állat Magyarország összes hegyes vidékeit lakta. Az Alföldről azonban a legcsekélyebb adatunk sincs; úgyszintén Horvátország és Szlavonia területéről is hiába kutattam adatok után. A lelőhelyeknek csoportosulásából pedig arról győződünk meg, hogy a barlangi medve legsűrűbben tartózkodott a Magas Tátra vidékén és a Bihari hegységben, azokon a tájakon, a melyeket a mezozoi mészkövek borítanak, szóval a hol barlangokra akadhatott.

Ha tekintetbe vesszük, hogy még legalább kétszer 39 oly barlang ismeretes, a melyek különböző akadályoknál fogva még nincsenek ez irány-

ban teljesen átkutatva, de a melyeknek alakjából és nagyságából valószínűen következtethetünk, hogy azokban is a barlangi medve tartózkodhatott, beláthatjuk, hogy ezen állat, abban az időben nem tartozott a ritkaságok közé.

A legtöbb át nem kutatott barlang Krassó-Szörény megyében van. Egy időben «A délmagyarországi természettudományi társulat» kebelében mozgalom keletkezett a délmagyarországi barlangok átkutatása és ismertetése érdekében, de a nagy buzgalommal megindult barlangkutatás hamar kiment a divatból. Különben is e társulat folyóiratában napvilágot látott néhány ide vágó közleménynek inkább turisztikai mint tudományos értéke van.

*

Nem vélem érdektelennek e helyen Magyarország területén ez ideig ismert mindazon barlangokat, irodalmi adatok nyomán, lényeges vonásokban megismertetni, a melyeken a barlangi medve csontmaradványai kétségen kívül előfordulnak. Az ismertetés folyamában czélszerűnek gondoltam az egyes barlangokat betűrendben leírni és bővebb tájékozódás végett mindenik mellé a reá vonatkozó irodalmi adatokat is felsorolni.

Az úgynevezett «csontüreg»-et a barlangokhoz soroztam, miután azok valószínűleg nem egyebek, mint beiszapolt, vagy törmelékkel betömődött csontbarlangok.

A) Csontbarlangok.

1. Aggteleki Baradla-barlang.

- REISZ CHR.: --- --- Topographische Beschreibung der im Gömörer Comte befindlichen Höhle Baradla. Mit 2 Kupf. T. (Bredeczky: Neue Beiträge zur Topographie von Ungarn.) Wien 1807; p. 249—311.
- CLEMENTIS: --- --- Baradla barlangnak bővebb leírása. (Tudom. Gyűjt. VI. 1818; pag. 90.)
- BALOGH PÁL: --- --- Baradlai utazás 1818-ban. (Tud. Gyűjt. I. 1820; p. 63.)
- VAS EMERICH: --- --- Neue Beschreibung der Aggteleker Höhle etc. Pest, 1825.
- VAS IMRE: --- --- Az aggteleki barlang leírása, fekte, területével, talprajzolatával és hosszában való átvizsgálásával. Két táblával. Pest, 1831. Ugyanez egyidejűleg németül is megjelent.
- HOCHSTETTER FER.: Die Höhle Aggtelek. (Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst. VII. 1856; p. 704.)
- SCHMIDL A. AD.: --- --- Die Baradla Höhle bei Aggtelek und die Lednicza Höhle bei Szilicze im Gömörer Comte Ungarns. (Sitzungsberichte d. k. k. Akademie d. Wissenschaft in Wien. XXII. 1856; p. 579—621.)
- FRIDVÁLSZKY JÁNOS: Adatok a magyarhoni barlangok faunájához. (Magy. Tud. Akad. Mathemat. és Term. Tud. Közlemények. III. 1864, p. 17.)
- RUDOLF M.: --- --- Die Aggteleker Tropfstein Höhle. (Zips. Anz. 1867, Nr. 11.)

- MADARÁSZ REZSŐ: ... Aggteleki barlang. (Magy. orvosok és természetvizsgálók Munkálatai, XII. 1868. p. 415.)
- OLÁH GYULA: ... Részletes jelentés a XII. gyűlés alkalmával történt kirándulásokról. (Magyar orvosok és term. vizsgálók Munkálatai. XII. 1868, p. 409.)
- — — Die Tropfstein Höhle Baradla in Ungarn. (Illustrierte Zeitung, 1875 Nr. 1692.)
- THALLÓCZY LAJOS: ... Négy kép a magyar alvilágból. Aggteleki barlang. (Vasárnapi Ujság, 1878; 14. sz., p. 219.)
- HUNFALVI JÁNOS: ... Baradla az aggteleki barlang. (Gömör és Kis-Hont leírása. Lőcse, 1887.)
- NYÁRY EUG. b.: ... Les hommes de l'âge de la pierre, dans la caverne d'Aggtelek Comte de Gömör. Budapest . . . ?

Az Aggteleki Baradla barlang az északi szélesség 48° — 49° és a keleti hosszúság 38° — 39° közt, Gömörmegye keleti szélén fekszik. Tágas bejárata kopasz mészkőhegy függélyes sziklafalának tövében van. Ez elején néhány méternyire szűk és alacsony, de azután hirtelen kitágul; innen kezdve bő üregek, mint Csontház, Mózes-oltár, Nagy-templom stb. nevű termek sorakozása következik. A barlangban Aix folyó névre keresztelt patak folyik.

A világ legnagyobb barlangjainak egyike: ismert tömkeleges meneteinek hosszúsága körülbelül 8000 m. Csepegőkő alakjai páratlanok.

A Csontházban az *Ursus spelaeus* csontokon kívül ősember nyomai és állítólag embercsontok is előfordulnak.

2. Aninai alagut melletti barlang.

- SCHLOENBACH U.: Über Spaltenbildung in den Kalken am Rande der Predetter Hochebene nördlich von Stájerlak im Banat. (Verhandl. d. k. k. geolog. Reichsanst. 1869, p. 269.)
- TIETZE E.: ... Geolog. u. Paläontolog. Mittheilungen aus dem südlichen Banater Gebirge. (Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst. XXII. 1872, p. 86.)

Krassó-Szörény megyében az aninai-alagút közelében lévő barlang alját conglomeratos-brecciás törmelék borítja, melyben *Ursus spelaeus* csontjain kívül más érdekes emlősállatok csontmaradványai is előfordulnak. A barlang alakjára vonatkozó adatokra az irodalomban nem akadtam.

3. Baráthegyi (Liszkovai) barlang.

- KADAVY JOHANN: ... Eine Höhle im Berge Mnich bei Rosenberg in Ungarn. (Verhandl. d. k. k. geologisch. Reichsanst. Jhrg. 1873, p. 200.)
- MAJLÁTH BÉLA: ... A lipői baráthegyi barlang. (Földtani Közlöny IV., 1874, p. 125.)
- DR. KRENNER J. SÁNDOR: Ősemberi csontok a baráthegyi barlangban. (Természettud. Közlöny VI. 1874, p. 282.)

- LÓCZY LAJOS: --- --- A baráthegyi barlangban talált maradványok. (Természett. Közl. IX. 1877, p. 344.)
- LÓCZY LUDWIG: --- --- Die Liskowaer Höhle im Baráthegey etc. Mit 19 Holzschnitten. Budapest, 1878.

Liptóme gyében Rózsahegy község mellett, Baráthe gy (Mnich) nevű hegynek déli, Liskova felőli oldalán van a barlang. Nyílása szűk, de befelé tágul; szétágazó menetei terjedelmesek: összesen vagy 146 méter hosszúságúak.

A barlang aljában sok állati csontmaradvány s köztük a barlangi medvéé is, valamint ősember nyomai: urnák és cserepek található k; MAILATH B. szerint ősember-csontok és mammoth-fogak is előfordúlnak.

4. Buhuj (Bagolyvár) csontbarlang.

- HÖRNES R.: --- Ueber Wirbelthierreste (*Ursus spelaeus* u. *Capra ibex*) aus der Bohuhöhle bei Anina. (Verhandl. d. k. k. geol. Reichsanst. 1875; Nr. 17. p. 339 u. 141.)
- TÉGLÁS GÁBOR: Buhuj (Bagolyvár) nevű csontbarlang. (Természettud. Közöly XV. 1883. p. 279.)
- TÉGLÁS GÁBOR: Buhuj (Bagolyvár) nevű csontbarlang. (Magy. tud. Akadémia. Math. és Term. tud. Közlemények XIX. 1884, p. 1.)
- TÉGLÁS GÁBOR: Hazánk délvidéki két új barlangja. (Földtani Közöly VII. 1887. 19.)

Buhuj csontbarlang Krassó-Szörénymegyében, Stájerlak határában, mélyen bent a hegységben, a Buhuj nevű patak mellett van. Nyílása egyenszárú háromszöghöz hasonló. 7.5 m magas és 6 m széles. Iránya délkeleti. A bejáró folyosó a csarnokszerű tágas főbarlangba derekszög alatt nyílik. A főbarlang lassankint emelkedik s a végén Csupor nevű kijáró nyílása van. A kanyarulattól 100 méternyire befelé a barlang talajában kopott és töredezett *Ursus spelaeus* csontok fordulnak elő, melyek közt egy, a most élőnél nagyobb, *Capra ibex* koponyáját is találtak.

E barlang szomszédságában még egy kisebb barlang is van, mely keskeny s a végén összeszoruló folyóhoz hasonló.

5. Batizpolyáni barlang.

- POSEPNY FRANZ: --- Verhandlungen d. k. k. geolog. Reichsanst. 1861, p. 194.
- HAUER u. STACHE: Geologie Siebenbürgens. Wien, 1863, p. 365.
- KOCH ANTAL: --- Erdély ősemlős maradványai és az ősemberre vonatkozó leletei. (Erdélyi Múzeum évk. I. Új f. 1874, p. 128.)
- BIELZ E. ALBERT: Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens. (Jahrb. d. Siebenbürg. Karpathenvereins. IV. 1884, p. 4.)
- PRIMICS GYÖRGY: A batizpolyáni csontbarlang. (Természettud. Közöly. XVIII. 1886. p. 313.)

A barlang Szolnok-Dobokamegyében, a Lápos-hegyvonulat délnyugoti oldalán, Batizpolyán falu határában, a mágyarlápos-kapniki út keleti oldalán, a batizpolyáni patak torkolatához közel, sűrű erdővel benőtt, meredek sziklás, oligocénhez tartozó mészkőhegy oldalában van. E barlang mérsékeltén kitáguló és összeszoruló 38 m hosszú kanyargós folyosóhoz hasonlít. Tágas és meredeken bemélyedő 4—5 m hosszú bejárón túl két ágra oszlik: a jobboldali, könyökhöz hasonló s emelkedő ág 11 m hosszú; a baloldali, a főmenet, elején hirtelen bemélyedő, fordított S betűhöz hasonlít; 38 m hosszú.

A csontok barna ragacsos földben vagy az alatt a mésztufában található. Az *Ursus spelaeus* csontokon kívül más emlős állatok csontjai is előfordulnak benne.

E barlangon kívül, ugyanabban a mészkővonulatban, még más barlangok is előfordulnak, a melyek azonban többnyire be vannak tömődve. Egy ily betömődött barlangban is mészkőfejtés alkalmával, állítólag számos *Ursus spelaeus* csontmaradványára akadtak.

6. Bedellői csontbarlang.

KÓVÁRI LÁSZLÓ: ... Erdély földé ritkaságai. Kolozsvárt, 1853, p. 121.

ORBÁN BALÁZS: ... A Székelyföld leírása. Budapest, V. 1871.

TÉGLÁS GÁBOR: ... Egy új csontbarlang Toroczko vidékén a bedellői határban. (Magy. tud. Akadémia. Math. és Természettud. Közlemények. XVIII. 1882 p. 57—65.)

BIELZ E. ALBERT: Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens. (Jahrb. d. Siebenbürg. Karpathenvereins. IV. 1884, p. 151.)

TÉGLÁS GÁBOR: ... Újabb adatok az erdélyi medence ősemelőseihez. (Földtani Közlöny XVI. 1886, p. 43.)

A bedellői csontbarlang Torda-Aranyosmegyében, Toroczkrétól északnyugotra, közel T.-Szent-Györgyhöz, Bedellő falu határában, az Aranyos folyó mellett vonuló mészkő-szirtek közt van. A környékbeli elött mint csepegőkő barlang régóta ismeretes.

Bejárója keskeny, kelet felé egyenesen halad s a végén kétfelé ágazik. Mind a két ág egy tágas belső barlangba nyílik, mely a bejáró folyosóra derékszög alatt délnek irányult s tágas, de egyenetlenül széles folyosóhoz hasonlít; belé jobbról és balról néhány fülke nyílik. — E barlang összes hosszúsága a fülkékkel együtt 104 m, legnagyobb szélessége 10 m, s magassága 15 m. Egyenetlen alját többnyire csepegőkőréteg borítja, mely alatt földes réteg terül s ebben több helyen *Ursus spelaeus* csontok fordulnak elő.

7. Benilorai csontbarlang.

E líptómegeyi barlangra vonatkozólag közelebbi adatokra nem akadtam. BALOGH PÁL tesz róla említést, hogy «Archiv der Urwelt» II. kötetében

ismertette van és arról nevezetes, hogy benne és az oknai barlangban találtak legelőször 1622-ben Magyarországon barlangi medvecsontokat.

8. Beremendi csontüreg.

KUBINYI FERENCZ: A beremendi juramészképletről, kivált az abban talált csonttorlatokról. (Magy. orvosok és természetvizsgálók Munkálatai VIII. 1863, p. 73.)

KUBINYI FERENCZ: Jegyzéke azon ábráknak, melyek Magyarország területén előforduló gerinces állatok maradványaira vonatkoznak. (Magyar orvosok és természetvizsg. Munkálatai. XI. 1866, p. 260.)

Baranyamegyében, Beremend falu határában a dárdai uradalomhoz tartozó juramészkőbányában a munkások 1863-ban egy üregre akadtak, a melynek földes töltelékében KUBINYI szerint mintegy 41-féle az emlősök és hüllők osztályaiba tartozó állatnak csontmaradványa találtatott s köztük a *barlangi medvéé* is.

9. Csobánkai csontbarlang.

KOCH ANTON: Die Csobankaer und Solymarar Höhlen. (Verhandlungen d. k. k. geolog. Reichsanst. 1871, p. 270.)

KOCH ANTAL: Csobánkai és solymári barlangok. (Földtani Közlöny I. 1872, p. 97.)

A budai hegységben Csóbánka és Solymár falvak környékén számos kisebb-nagyobb barlang fordul elő: ilyenek Solymárnál a Hansels-Loch és Teufels-Loch; Csobánkánál pedig a Macka-jama és a Kis-Kevélyhegy barlangjai. Mindezen barlangok közt az utóbbiban fordulnak elő a barlangi medve csontmaradványai.

E barlang Csobánkától délre, a Kis-Kevélyhegy éék-i oldalán, közel a hegy tetejéhez, bokros helyen van. Tág nyílása kőkapuhoz hasonló. A barlang jókora terjedelmű s két emeletes. Az alsó emelet száraz, a felső pedig kissé nedves s falai és talapzata egészen csepegő kövekkel van bevonva. Az alsó barlang mélyebb helyein iszapos föld terül, mely tele van mészkő- és csonttöredékekkel. Ásatás alkalmával dr. KOCH ANTAL csupán az *Ursus spelaeus*-hoz tartozó csontokra akadhatott, nevezetesen: fogakra, állkaposokra és koponyatöredékekre.

10. Detrekő-Szt.-Miklós környéki csontbarlangok.

PETKÓ JÁNOS: --- --- I. Jelentés Magyarország March folyóval határos részéről, melyet a magyarhoni Földtani Társulat megbízásából 1852 ősszel földtani vizsgálat alá vett. (Magyar Földtani Társaság munkálatai. I. 1856, 1-ső füz. p. 53.)

MACK E.: --- --- Ueber die Nikelsdorfer Höhle (Detrekő-Szt.-Miklós). (Verhandl. des Ver. f. Ntrkde zu Pressburg. VI. 1862, p. 17.)

B. MEDNYÁNSZKY DÉNES: Jegyzetek néhány hazai kőütlelelheléről. (Magyar földtani társaság Munkálatai. II. 1863, p. 29.)

PAUL K. --- Ueber Höhlenbär-Reste bei Detrekő-Szt.-Miklós. (Jahrbuch d. k. k. geolog. Reichsanst. XIII. 1863, p. 72.)

Pozsony és Nyitramegyében, a Kis-Kárpátok és Fehérhegység jurakori mészkőhegyeiben, sőt a tertiär conglomeratokban is számos helyen akadhatunk kisebb-nagyobb barlangokra, melyek közt kettőben az ősemlősök csontmaradványai is előfordulnak; ezek:

a) *A Tmává szkalá barlang*, mely Detrekő-Szt.-Miklóstól félóránnyira a Mokra-Dolina nevű völgy jobb oldalán van. E barlang nyílása 5·5 m széles és 7·5 m magas. A bejárattól vagy 8 méternyire befelé tágabb üregbe jutunk, melynek alját föld- és homokkal kevert durva fővény fedi. Ebbe annyi csont van beletemetve, hogy minden vágásra csontot ér az ásó, de a csontok igen törekenyek és ép darabokra ritkán lehet akadni.

b) *A Detrekő-szt.-miklósi barlang*, a falu mellett nyugot felől nyíló szűk völgyecskeének bal oldalán egy mészkősziklacsoport közt van. Bejárata elején alacsony, de befelé tágul s a vége pinczeszerű üregbe nyílik. Itt vagy 15 m magasságban még egy más szobához hasonló üreg is látszik, melybe csak hágsóval lehet feljutni. Mind a két üreg egyenetlen fenekén a kődarabokkal kevert sáros agyagban különböző apró állatok, de legbővebben az *Ursus spelaeus* csontjaira akadhatunk.

11. Fericsei csontbarlang.

KOVÁCS JÁNOS --- Földtani kirándulások Bihar hegységben, a Sebes és Fekete Körös közti vidéken. (Magy. földt. társaság Munkálatai II. 1863, p. 54.)

SCHMIDL A. AD.: --- Das Bihargebirge. Wien, 1863.

ORTHMAYER TIVADAR: A barlangok paläontologiai és történelmi nevezetessége stb. (Magyar orvosok és természetvizsgálók Munkálatai. XVI, 1873, p. 279.)

A Bihari hegység délnyugoti részében, Arad és Biharmegye határához közel, Fericse falu utolsó házainál egy meredek hegyoldalban, mintegy 18—20 m-nyi magasságban van a barlang nyílása. Bejárata, mely kötőmelékkel van elgátolva, csak 1·5 m magas és vagy háromszor oly széles. A bejárattól nem messze, jobbról és balról hasadék látható s ezeken túl gödörszerű izsappal telt mélyedés következik, mely gyakran vízzel van tele. Körülbelül 380 m-nyi mélységben a barlang ketté ágazik; a baloldali menet vagy 200 m-nyi hosszú és alacsony csarnokban végződik; a jobboldali, — a főmenet hosszúsága ismeretlen — állítólag több kilométernyi hosszú és messze bent Erdélyben lyukad ki. A barlang meneteinek magassága változó, de a 113 métert sehol sem haladja túl; szélességben pedig csak néhány helyen több méternyire öblösödik ki. A főmeneten végig földalatti patakcsa csörgedez, mely nedves időben néha annyira megdagad, hogy a barlang járhatatlanná válik.

E kiváló terjedelmű barlang alját helyenkint csepegő kövek, más helyen meg kötörmelékkal kevert agyagos föld borítja. A barlang tetejéről lecsepegő víz alkotta kisebbszerű medenczékben sok csonttöredék, apró ép csontok és fogak találhatók; a csepegőkő-rétegekben is sok nagyobb s nevezetesen csak az *Ursus spelaeus*-hoz tartozó csont fordul elő.

12. Funáczi (fonáczi) csontbarlang.

- NEDECZKY ALEX.: ... Funacza seu antri Funacza dicti historico-physica relatio, ect. Viennæ 1774, p. 1—36.
- KOVÁCS JÁNOS: ... Földtani kirándulások Biharhegységben stb. (Magy. földtani társaság Munkálatai II. 1863, p. 54.)
- KUBINYI FERENCZ: ... A béremendi juramészsképletről, kivált az abban talált csonttorlatokról stb. (Magyar orvosok és természetvizsgálók Munkálatai. VIII. 1863, p. 73.)
- SCHMIDL A. AD.: ... Das Bihargebirge. Wien, 1863.
- FRIVALDSZKY JÁNOS: Adatok a magyarhoni barlangok faunájához. (Magy. tud. Akad. Math. és Természettud. Közlemények. III. 1864, p. 17).
- ORTHMAYER TIVADAR: A barlangok paläontologiai és történelmi nevezetessége stb. (Magy. orvos. és természetv. Munkálatai XVI. 1873, p. 279.)

A fonáczi, vagy a hogy a nép nevezi «pestyere bulzuluj» (óriások barlangja) Bihar-hegységben, Rézbánya közelében, tőle 1½ óra járásnyira van. Régóta ismeretes mint szép csepegőköves barlang. Hosszú, sokszor kiöblösödő folyóshoz hasonlít, melynek a vége valahol a szabadal közlekedik; e miatt légvonata nagy s levegője tiszta. Összes hosszúsága 250 m, legnagyobb szélessége 30 m, legnagyobb magassága 20 m. Hőfoka 8·7°—10° között ingadozik.

A legrégebb barlang-monographia az osztrák-magyar birodalomban (NEDECZKY munkája) e barlang leírásával foglalkozik. NEDECZKY idejében e barlangról az a hiedelem uralkodott, hogy az a tordai hasadékkal függ össze. Abban az időben szép csepegőkövekkel volt díszítve s alján sok csont hevert. A barlangi medve csontjain kívül állítólag oroszlán-, párducz- vagy tigris-féle állatok csontjai is előfordúlnak benne. KOVÁCS és FRIVALDSZKY érdekes barlangi faunát találtak e barlangban.

13. Gellérthegyi csontüreg.

- KUBINYI FERENCZ: ... Jegyzéke azon ábráknak, melyek Magyarország területén előforduló gerinces állatok maradványaira . . . vonatkoznak stb. (Magy. orvosok és természetv. Munkálatai. XI. 1866, p. 260.)
- ORTHMAYER TIVADAR: A barlangok paläontologiai és történelmi nevezetessége stb. (Magy. orvosok és természetvizsg. Munkálatai. XVI. 1873, p. 279.)

KUBINYI FERENCZ szerint abban az időben, mikor a gellérthegyi (Buda) fellegrát építették, a munkások egy 3—4 méter mély üregre bukkantak,

melyben többek közt az *Ursus spelaeus* csontjain kívül egy *Ursus arctoideus* Cuv. két darabra hasadt koponyáját is találták.

14. Haligóczyi barlangok.

- WÉBER SAMU: ... Szepes-Belától Szesávniczáig. (Magyar Kárpátgyesület Évkönyve. III. 1876, p. 244.)
- MÜNNICH ALEXANDER: Die Haligóczyer Kalkhöhle in Zipsen. (Zipser Bote. 1877, Nr. 9.)
- ROTH SAMU: ... Szepes megye néhány barlangjának leírása. (Magy. tud. Akad. Mathemat. és Természett. Közlemények. XVI. 1881, p. 613.)
- ROTH SAMU: ... A magas Tátra es környéke barlangjainak leírása. (Magy. Kárpátgyesület Évkönyve. IX. 1882, p. 309.)

Szepesmegye északi részében, Haligóczy községtől északra vonuló Cservená Szkálá nevű mészkő-hegyekben több barlang ismeretes, melyek közül eddigelé csak néhány lett átvizsgálva s ezek közt kettőben *Ursus spelaeus* csontjaira és az ősember nyomaira találtak. E barlangok:

a) *Csepegőkő-barlang* (Ákszámítká [lengyelül] Mleczná jámá [tótul]), nyílása háromszögletű, bejárata befelé mélyedve és szűkülve tág terembe nyílik, melyből még néhány keskeny menet vonul befelé. E barlang több helyen érdekes csepegőkő-figurákkal van díszítve. ROTH S. szerint fenekén a csepegőkő-réteg alatt *Ursus spelaeus* csontjai, itt-ott ősember nyomai u. m.: kovaszilánkok, durva cserepek, csontárok és tűzhelyek kormos kövei is előfordúlnak.

b) *Rabló-barlang* a Hrubá Szkálá hegy déli oldalán fekszik. Két nyílása van, melyek közül az alsó, a tágabb, részben beomlott. A belső barlangba, egy tág üregbe, szűkülő és táguló folyosó vezet, melyből jobb felől ismét egy keskeny menet nyílik, mely 35 m távolságban szűk és alacsony üregben végződik. A barlang falait sok helyen csepegőkövek vonják be.

A bejáratától csekély távolságban a barlang fenekét borító törmelék és földes talajban ROTH S. szerint a barlangi medve csontjain kívül fénymázás és fénymázatlan cserepek, valamint kormos kövek is előfordúlnak.

WÉBER SAMU-nak a Magy. Kárpátgyesület III. évkönyvében leírt Haligóczy melletti, michova-dolinai barlang ismertetése úgy látszik ugyan ezen barlangra vonatkozik. WEBER ott felemlíti, hogy korábbi időkben e barlangban BODÁNYI MÁTYÁS ásátott és a barlang talajában nem nagyon mélyen kétélű tűzkőkést, reszelt, széttört és égetett csontokat, kézzel idomított cserepeket és a csepegőkő-réteg alatt szenes fát, szóval az ősember kétségtelen nyomait találta.

15. Homoród-almási barlang.

- FRIDVALDSZKY L.: Mineralogia M. principatus Transilvaniae ect. Claudiopoli 1767; p. 181.
- BENKŐ JÓZSEF: Imago specuum m. principatus Transilvaniae admirandorum ect. Harlem, 1774.

- FICHTEL V. J. E.: Mineralgeschichte von Siebenbürgen. Nürnberg, I. 1780, p. 114.
- KLEINKAUF J.: Homorod-almáscher Höhle. (Siebenbürg. Quartalschrift. III., 1793; p. 108.)
- FEKETE N.: --- Homorod-almási barlang. Kolozsvárt, 1835.
- PAGET JOHN: --- Ungarn und Siebenbürgen. Leipzig, II. 1842; p. 301.
- DE GERANDO A.: Siebenbürgen und seine Bewohner. II. Leipzig, 1845; p. 107.
- KÖVÁRI LÁSZLÓ: Erdély földé ritkaságai. Kolozsvárt, 1853, p. 111—121.
- KÖVÁRI LÁSZLÓ: Homoród-almási barlang. Rajzzal. (Magyarország és Erdély képekben. II. 1853, p. 72.)
- KNÖPFER W.: Geolog. u. balneologische Skizze aus Siebenbürgen. (Verhandl. und Mittheilungen des sieb. Verein für Naturwissenschaften. VII. 1856, p. 216—217.)
- ORBÁN BALÁZS: A Székelyföld leírása. I. 1868.
- KOCH ANTAL: Erdély ősemelősmaradványai stb. (Erdélyi Muzeumgyűjtemény. Évkönyve I. új f. 1876, V. sz., p. 128.)
- LASSFL E.: Almáscher Höhle. (Jahrb. d. siebenb. Karpathenvereins. III. 1883, p. 175.)
- BIELZ E. M.: Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens. (Jahrb. d. siebenb. Karpathenvereins. VI. 1884; p. 8.)

Udvarhelymegyében Vargyas és Homoród-Almás községek közti területen, Vargyas patak felső részénél terülő rendkívül festői, vadregényes mészkő-hegyekben, számos barlang fordul elő; nevezetesen: Ugronlyuka, Kis-Lócsür, Csodálókői barlang stb.; ezek közt legérdekesebb, legnevezetesebb az utóbbi, melyet közönségesen homoród-almási barlangnak neveznek. Ez régóta ismeretes, történelmi nevezetességű, több ízben megerősített menedékhelye volt a környékbeli lakosságnak a tatárok betörése alkalmával és más háborús időkben. Birtokjogáért Vargyas és Almás községek már 1630-ban pereltek.

E barlang Vargyastól körülbelül 3 órányira, Vargyas patak felső részében a Csudálókői nyugoti oldalán van. Nyílása a patak medrétől 30 méternyire igen meredek sziklás oldalon tátong. Szádája tág s azonnal boltozatos nagy üregbe nyílik, melynek tetejéről százakra menő denevérek egymásba csimpeszkedve, csomókban csüngnek alá. A főmenet innen mélyedve balfelé vonul s többször kitáguló és összeszoruló, labirintszerű, tekervényes folyosót alkot, melyből még számos mellékág ágazik ki. A főág hosszúságának körülbelül kétharmadán túl egy helyen olyannyira alacsony és szűk, hogy csak négykézláb lehet keresztül csúszni rajta a tágasabb végéhez, melynek alja már homokkőrétegen terül. A főmenet közepe táján a boltozatban egy jókora nyílás látható, mely rendkívül nagy sziklás üregbe vezet.

A barlangban csepegőkövek, kivált a vége felé, elég gyakoriak. Összes meneteinek hosszúsága 758 m. A főmenet alján, több helyen, nagy mészkődarabok hevernek a barna zsiros mészkőtörmelékkel kevert talajon, melyben a barlangi medve csontjai elég gyakoriak.

16. Igriczi (pesterei) barlang.

- HAUER V. F.: --- Die geologische Beschaffenheit des Körösthales. (Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanst. III., 1852; p. 31.)
- MILLER: --- Igritzer Höhle etc. (Verhandl. d. zoologisch-botanischen Vereins in Wien. VII. 1856, Taf. 8, Fig. 9.)
- KOVÁCS JÁNOS: --- Földtani kirándulások Biharhegységben stb. (Magy. földt. társaság Munkálatai. II. 1863, p. 54—64.)
- SZATMÁRI EDE: --- A pesterei barlang. (Vasárnapi Ujság, VIII. évf. 1861, 5. sz.)
- FRIVALDSZKY IMRE: --- Jellemző adatok Magyarország faunájához. (Magyar tud. Akadémia Évk. IX. 1864, p. 19.)
- FRIVALDSZKY JÁNOS: --- Adatok a magyarhoni barlangok faunájához. (Magy. tud. Akadémia, Mathemat. és Természettudományi Közlemények. III., 1864; p. 28—35.)
- KUBINYI FERENCZ: --- Jegyzéke azon ábráknak, melyek Magyarország területén előforduló állatok maradványaira vonatkoznak stb. (Magy. orvosok és természetvizsg. Munkálatai. XI. 1866, p. 260.)
- THEMÁK EDE: --- Az igriczi csontbarlang. (Földtani Közlöny. I. 1872, p. 146.)
- ORTHMAYER TIVADAR: --- A barlangok paläontologiai és történelmi nevezetessége stb. (Magy. orvosok és természetvizsgálók Munkálatai. XVI. 1873, p. 279.)
- HOCHSTÄTTER F.: --- Ueber Reste von Ursus spelæus aus der Igriczer Höhle etc. (Gebirgsbote, Wien 1875, Nr. 13, 14. — Verhandl. d. k. k. geolog. Reichsanst. 1875, p. 113.)
- HOCHSTÄTTER F.: --- Die Igriczer Höhle in Ungarn. (Gea. XII. 1875.)
- DADAY JENŐ: --- A pesterei barlangban tett kutatások eredménye. (Kolozsvári Orvos-Természettud. Értesítő V. 1880, p. 147.)
- ROEDIGER LAJOS: --- A pesterei barlang helyszínrajza. 2 ábrával. (Kolozs. Orvos-természettud. Értesítő, VI. 1881, p. 183.)

Az igriczi csontbarlang * Nagyvárad—Kolozsvár közti vasútvonalnak Élesd állomásával szemben, Pestere falu közvetlen közelében látható merdek mészkőfalban 61 méternyi magasságban van. Tágas szádája majdnem szabályos félkör.

A főmenet délnyugoti irányú s körülbelül 120 m hosszú, helyenkint 10 m magas, kiöblösödő s összeszoruló kanyargós folyosóhoz hasonlít, melyből több helyen, különböző irányú, rövid mellékbarlangok ágaznak ki. A főmenet vége szűk bemélyedő nyíláshoz vezet, melyen át létra segítségével lebecsátkozva a főbarlangba, a legnagyobb üregbe, vagy a mint THEMÁK nevezi, csontörvénybe (?) jutunk. Ez egy köralakú nagy terem, melynek falai a tetőzet közepén boltívesen hajlanak össze. Átmérője mintegy 25 m s magassága 27 m. Fenekét mészkőtörmelékkel kevert zsi-

* E barlangot az irodalomban egy helyen igriczi, más helyen pesterei barlangnak nevezik. Mind a két név a barlang közelében levő két tetsvérfalutól, Igricz-Pestyere veszi eredetét. Miután pestyere szó románul barlangot jelent s több, irodalmilag ismert barlangra alkalmaztatik, az *igriczi* jelző helyesebb a pestereinél.

ros és ragacsos, barna, agyagos talaj takarja, melyben tömérdek csont van betemetve. THEMÁK 12 mázsa csontot, közel 3000 darabot, KOVÁCS JÁNOS 600 darabot és KOVÁCS GYULA vagy 1000 darab csontot vitt ki belőle. Számos csontdarab került ki innen Kolozsvárra az Erdélyi Múzeumba, Budapestre, Bécsbe és magán emberekhez. A csontok azonban még most is bőven találhatóak benne, de ép darabok s kivált koponyák és állkapcsok már a ritkaságok közé tartoznak. E valóban bámulatos ősemelők temetőjében eddigelé a *barlangi medve* csontjain kívül barlangi hyæna, oroszlán és görényhez hasonló állat csontjai is találtattak.

17. Jászói barlang.

KIS Á.: --- --- A jászói vagy kőszáli barlang Gömör megyében. (M. Természetbarát. II., 1852, p. 45.)

SIEGMETH KÁROLY: Abauj-torna-gömöri barlangvidék. (Magyarorsz. Kárpátgyesület évk. XIV., 1887, p. 26.)

E barlang Abauj-Tornamegyében, a jászói premontrei prépostság székhelyéhez közel fekszik. Még nincs alaposan átkutatva.

Bejáratánál régi falerődítések vannak. Elég tágas szádája emelkedően egy jókora csarnokba vezet, melynek boltozatán kürtöszerű csatorna nyílik a szabadba. E csarnoktól mintegy 50 méternyire befelé, a barlang nagyon összeszorul s e keskeny szorulaton áthaladva, egy falépcsőhöz jutunk, mely mintegy 16 méternyi mélyebb szintjára vezet. Itt kezdetben alacsony és keskeny kanyargós folyosóba érünk, melyből több, eddig még át nem kutatott menet ágazik szét s a mely egy sziklatömbökkel fedett csarnokba nyílik. E helyről még számos üregbe juthatunk, nevezetesen a «kis templom», «trónmenyezet», «orgona» stb. nevű termekbe. Csepegőkövek benne gyakoriak. Az alsó szintj kezdeténél a barlang agyagos talajában állati csontok s köztük az *Ursus spelæus*-é is elég gyakoriak.

18. Lucsivnai barlangok.

ROTH SAMU: A magas Tátra és környéke barlangjainak leírása. (Magy. Kárpátgyesület évk. IX., 1882, p. 309.)

Magas Tátra vidékén, Lucsivna közelében, Csorba felé az út jobb oldalán vonuló mészkőfalban már messziről két barlang nyílása tűnik fel.

a) *A Lucsivna felőli barlang* nyílása csúcsíves; 48 m hosszú bejáró folyosója 5 m-nyi távolságban 5 m széles és 1.5 m magas; egy tágas és magas (13 m hosszú, 8 m széles, 6 m magas) üregbe nyílik, melynek talajában barlangi medvecsontok találhatóak.

b) *A második barlang* az úttól 17 méternyi magasságban van. Általában tekervényes és alacsony, 25 méter hosszú folyosóhoz hasonlít, melyből

sok melléküreg ágazik szét. Iránya elején keleti, azután északkeleti. E barlang alján ROTH szerint granithömpölyök is fordulnak elő és sok madárcsont; mélyebben pedig oly réteg terül, melyben széndarabok és *barlangi medve* csontjai is fölmerülnek.

19. Meziádi barlang.

SCHMIDL A.: --- --- Das Bihargebirge. Wien, 1863, p. 195—205.

FRIVALDSZKY JÁNOS: Adatok a magyarhoni barlangok faunájához. (Magy. tud. Akadémia, Math. és Természettudományi Közlemények. III., 1864, p. 17.)

ORTHMAYER TIVADAR: A barlangok paläontologiai és történelmi nevezetessége stb. (Magy. orvosok és természetvizsgálók Munkálatai. XVI., 1873, p. 279.)

E barlang Biharmegyében, Belényestől 60 km.-nyire, Meziád falutól 1 $\frac{1}{2}$ órányira fekvő Jád-völgy felső részében van. Nagy és szép csepegőköves barlang, mely SCHMIDL szerint az aggteleki és adelsbergi barlangokkal vetekezik. Csak az 50-es években lett ismeretes. Nyílása szabályos: 12 m magas és az alján 15 m széles. Befelé északkeleti irányban vízszintesen halad, de alja sok helyen tetejéről lezuhant kőtörmelékkel van borítva; 66 lépésnyi távolságban nyugat felé kanyarodik. A főág 360 m hosszú; 56 m távolságban legszélesebb (23 m); 100 méternyi távolságban legmagasabb (28 m). A bejáratától nem messze, balfelől, egy kisebb menet ágazik ki belőle. Bent is számos mellékfolyosóra akadunk s ezek egyike egy magasabb szintben fekvő barlangba vezet, mely az alsónak irányára harántul vonul. Ismert meneteinek összes hosszúsága hozzávetőleg 1251 méter.

E barlang igen szép csepegőkő-alakokkal van diszítve s alján is számos helyen csepegőkő-réteg terül. PETERS tanár, ki SCHMIDL-nek utazó társa volt, a barlang egyik mellékfolyosójában a barlangi medve számos fogát és egy kisebb fajta kérődző állat csontjait találta.

20. Murányi barlang.

ROTH SAMU: Szepesmegye néhány barlangjának leírása. (Magy. tud. Akadémia Math. és Természettud. Közlemények. XVI., 1881, p. 613.)

ROTH SAMU: A magas Tatra és környéke barlangjainak leírása. (Magy. Kárpátgyelet évk. IX., 1882, p. 309.)

Gömörmegyében, Murány déli oldalán húzódó mészkőhegy sziklafalának tövében van e barlang. Bejárata szép boltozatos; 7 m széles és 14 m magas. A barlang befelé emelkedő folyosóhoz hasonlít. Talajában, ROTH szerint, a barlangi medve csontjai mellett juhcsontok is előfordulnak.

21. Novi barlang.

ROTH SAMU: Magas Tátra és környéke barlangjainak leírása. (Magy. Kárpátgyelet Évkönyve. IX., 1882, p. 309.)

ROTH SAMU: Szepes megye néhány barlangjának leírása. (Magy. tud. Akadémia, Math. és Természettud. Közlemények. XIX., 1884, p. 613.)

Gömörmegyében a Novi hegylánc és a Murány egyik ága közti szűk völgyben, a Novihoz tartozó mészkő szikláiban három barlang ismeretes, melyek közül az egyikben, a középsőben, a barlangi medve csontmaradványai is előfordulnak.

E barlang az elsőtől mintegy 200 méternyi távolságban van. Bejárata tágas. Szádájától nem messze háromfelé ágazik; az északkeleti irányú ág befelé emelkedő s a leghosszabb. Ennek alján, helyenkint, a barlangi medve szétmálló csontjai fordulnak elő.

22. Oknai barlang.

Liptóme gyében van. Közelebbi adatokat az irodalomban nem találtam róla. BALOGH PÁL említi, hogy az «Archiv der Urwelt» II. kötetében ismeretve van s arról nevezetes, hogy benne és a benilorai barlangban találtak legelőször barlangi medvecsontokat Magyarországon 1622. évben.

23. Oncsászai (vuncsászai) barlang.

BIELZ E. A.: ... .. Excursion nach der Höhle Vuncsásza. (Verhandl. und Mittheil. d. siebenb. Verein f. Naturwissenschaften in Hermannstadt. III., 1852, p. 171—187.)

FANGH: ... .. Knochenreste v. Ursus sp. aus der Höhle Pestyere Zmeilor. (Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst. VIII., 1857, p. 764 u. 815.)

SCHMIDL A. AD.: ... .. Das Bihargebirge, Wien 1863.

KOVÁCS JÁNOS: ... .. Földtani kirándulások Biharhegységben stb. (Magy. földtani társ. Munkálatai II., 1863, p. 54—64.)

FRIVALDSZKY JÁNOS: ... .. Adatok a magyarhoni barlangok faunájához. (Magy. tud. Akademia, Math. és Természettud. Közlemények. III., 1864, p. 17.)

ORTHMAYER TIVADAR: ... .. A barlangok palaeont. és történelmi nevezetessége stb. (Magy. orvosok és természetvizs. Munkálatai. XVI., 1873, p. 279.)

KOCH ANTAL: ... .. Erdély ősemlős maradványai stb. (Erdélyi muzeum Évkönyve. I. Újf. 1875, p. 128.)

KOCH ANTAL és DEZSŐ BÉLA: Jelentés az oncsászai barlang megvizsgálásáról stb. (Erdélyi muzeum-egylet Évkönyve. II. 1877. p. 95—128.)

Az oncsászai, vagy vuncsászai, vagy pedig a mint a nép nevezi, «pestyere zmeilor, hudá zmeilor» nevű barlang Vlegyásza délnyugoti oldalán, a

a bihari hegység nyugoti szélén a Meleg-Szamos forrásainál, távol a lakott helyektől, mélyen bent a hegységben fekszik. A barlang Oncsásza nevű sziklámészke-hegyvonulat keletfelőli oldalán nyílik, körülbelül 1580 m magasságban a tenger színe fölött. Szádája lencsealakú 2·5 m magas és 7 m széles. Befelé mélyed és tágul; a világosság belé körülbelül 15 méternyre még belehatol s. e része képezi az előbarlangot, melynek lejtőjét vastagon kötörmelék borítja. Ott, hol a barlang hirtelen tágulni kezd, a külső és belső barlang határánál, az alján 9 m hosszú és ugyanily széles nagy mészkő-szikla hever, melyen túl a kongó nagy üreg koromsötét. E kösziklán túl mintegy 50 méternyre befelé 15°—30° közt változó kötörmelékkel borított lejtő következik, melyen lehaladva, a nagy barlang aljára jutunk. E belső s legnagyobb barlang 111 m hosszú, legnagyobb szélessége körülbelül 45 m s magassága megközelítően 36 m. A belső barlang közepe táján, közel a bal széléhez, nagy szikladarab hever, melynek északi oldalán szűk sziklás nyílás vezet az első mellékbarlangba. Az első mellékbarlang közepe táján kétfelé ágazik; az egyik ág, vagy a 3-ik mellékbarlang emelkedve, észak felé folytatódik és a vége nyugat felé kanyarodik, a második nyugat felé vonul, és a vége dél-nyugatfelé kanyarodva és fokozatosan szűkülve emelkedően végződik. E mellékbarlangok közül az első közel 60 m hosszú, legnagyobb szélessége 9—10 m és magassága 24 m; a második mellékbarlang 54 m hosszú, legnagyobb szélessége 15 m és magassága 20 m.

Mind a három barlang alját, többnyire mészkötörmelékkel kevert barnás, ritkán vörhenyes, sok helyen több méternyi vastag agyagos talaj borítja, melyben tömérdek barlangi medvecsont van betemetve. SCHMIDL az *Ursus spelaeus* csontjain kívül a *hyæna, canis* és *felis*-fajok csontjait is említi belőle; KOVÁCS JÁNOS *Bos taurus primigenius* pofacsontjáról tesz említést; mi szarvascsontokat és- fogakat találtunk benne.

24. Ó-ruzsinaí barlangok.

ROTH SAMU :	Ó-ruzsinaí barlangok (Természettudományi Közöny XIII., 1881, p. 49—65.)
LÓCZY LAJOS :	Az ó-ruzsinaí barlangok. (Földtani Értesítő. II., 1881. p. 82—84.)
ROTH SAMU :	Észrevételek Lóczy L. úrnak az «ó-ruzsinaí barlangok» című cikkem ismertetéséhez. (Földtani Értesítő. II., 1881, p. 98—100.)
LÓCZY LAJOS :	Válasz Roth S. észrevételeire. (Földtani Értesítő. II., 1881, p. 100—101.)
ROTH SAMU :	Az ó-ruzsinaí barlangban eszközölt újabb ásások eredménye. (Földtani Értesítő II. 1881. p. 120—122.)

ROTH SAMU: --- --- --- --- --- Felső-Magyarország néhány barlangjának leírása. (Magy. Kárpát-egylet Évkönyve. VIII. 1881.)

TÖRÖK AURÉL, LÓCZY LAJOS és ROTH LAJOS: Az ó-ruzsynai barlangok. (Természettudományi Közlöny XV., 1883, p. 105.)

Abaujmegye északi szélén, Kis-Ladna és Ó-Ruzsina községek határainban, a triász kori mészkőhegyekben három nagyobb barlang ismeretes, melyek közül kettőben ROTH SAMU ősember és barlangi medve nyomaira akadott. E barlangok az ó-ruzsynai *Antal-barlang* és a *Nagybarlang*.

a) *Antal-barlang* 650 m magasságban van. Befelé lassan emelkedik; 40 m hosszú, 6—10 m széles, 8—9 m magas folyosóhoz hasonlít. Hőmérséklete $6\cdot3^{\circ}$ — $6\cdot8^{\circ}$. A barlang szádájához közel, alját vékonyan televényföld borítja, mely alatt 0·3—0·10 m vastag, szénben és vastagfalú gyúrt edénycserepekben bővelkedő kulturréteg terül és ebben obzidián-szilánkok is előfordulnak. E kulturréteg alatt 2 m vastag sárgás és szürkés, mészkődarabokkal kevert kavicsos földes réteg következik, melyben állítólag 37 állatfajhoz tartozó, részben megégetett csont fordul elő s köztük a *barlangi medvéé* is.

b) A *Nagybarlang* az előbbtől 300—400 m távolságban s vele közel ugyanazon szintben fekszik. Bejárata oly tágas és magas, hogy benne kocsival is meg lehetne fordulni. A barlangmenet iránya északdéli s befelé lassan emelkedik; hosszúsága 90 m szélessége elől 15 és végén 3—4 m magassága 3—5 m. E barlang elő részének alját 0·2—0·3 m vastag fekete föld borítja, mely alatt hol újjnyi, hol meg arasznyi vastag faszénnel kevert sötét színű földréteg következik, melyben cserépdarabok és jelenkori állatok csonttöredékei fordulnak elő. E kulturréteg alatt a barlang különböző helyein még mélyebb kulturrétegcsek következnek, mint fedői a barlangi medve csontjait tartalmazó telepnek.

25. Petroszi csontbarlang.

BIELZ E. A.: Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens. (Jahrb. d. siebenb. Karpathenvereins VI. 1884. p. 36.)

TÉGLÁS GÁBOR: Hazánk délvidékének két új csontbarlangja. (Földtani Közlöny VII., 1887, p. 19.)

Hunyadmegyében, a Zsilvölgybe vivő szárnyvasút Krivádia állomásától keletre fekvő Petrosz falu felett van e barlang, melyet a nép „gaura-pojeni”-nak nevez. Nyílása magas és egy széles homlokzattá alakult tetőzet alatt van. Bemenete keskeny folyosó, mely aknaszerűen pincéhez hasonló üregbe mélyed. E barlang 91 m hosszú; több helyen csepegőkövekkel van díszítve; hőmérséklete 8° C.

A pincészerű belső barlang iszapos talajában a barlangi medve csontjai nem épen ritkák.

26. Ponoricsei barlang.

CSATÓ JÁNOS: (Erdélyi muzeum-egylet évkönyve. IV. 1873. p. 107.)

KOCH ANTAL: Erdély ősemlős maradványai stb. (Erdélyi muzeum-egylet Évkönyve I. Újf., 1874, p. 29.)

BIELZ E. A.: Beitrag zur Höhlenkunde Siebenbürgens. (Jahrb. d. siebenb. Karpathenvereins. IV. 1884. p. 34.)

Hunyadmegyében, a petrosényi szárnyvasút puji állomásától keletre, Ponor és Ohába községeken túl, Pujtól mintegy 10 km-nyire van Ponoricsei. Ez néhány házból álló telepítvény, mely annyiban nevezetes, hogy egy valószínű dolinában terül. Határában, magában e nagy dolinában három barlang ismeretes, melyek egyikében a barlangi medve csontjai is előfordulnak. E barlangok még nincsenek kellően átkutatva és leírva.

27. Porácsi barlang.

ROTH SAMU: ... Einiges über die Poracser Knochenhöhle. (Zips. Bote. 1872. No. 42.)

ROTH SAMU: ... Porácsi barlang Szepesmegyében (Természettudományi Közönlöny X., 1878, p. 409.)

MÜNNICH ALEX.: Die Paracser Knochenhöhle (Zips. Bote. 1878. No. 2.)

ROTH SAMU: ... Felső-Magyarország néhány barlangjának leírása. (Magy. Kárpát-egylet Évkönyve VIII.. 1881.)

Szepesmegyében, Iglótól délkeletre 3 órányira, a Zahura hegy mögött, Porács falu határában két barlang ismeretes:

a) *A kisbarlang* jelentéktelen. Nyílása háromszögletű, 4 m magas s befelé is ily magasságban folytatódik. Alját többnyire kötörmelék borítja, mely alatt sárgás, agyagos barlangtalaj terül és ebben a *barlangi medve csont*-töredékei elég gyakoriak.

b) *A nagybarlang* nyílása szintén háromszögletű, de kisebb az előbbénél. A barlang befelé lejt, nyílásához közel összeszorul, de befelé ismét tágul. A főmenet északdéli irányt követ s nagyjában S betűhöz hasonlít, a végén összeszorul. Jól bent, a főmenetből, jobb felől, nyugoti irányban, közel egymáshoz két mellékfolyosó ágazik ki, de ezek csekély távolságban kötörmelékkel vannak eltorlaszolva. A nagybarlang alját vékony mésztufaréteg borítja, mely alatt több helyen kulturréteg terül és ebben számos jelenkori emlősállat csontmaradványa, kőszközők és kovaszilánkok fordulnak elő. E kulturréteg alatt egy másik réteg következik, mely jobbára már kihalt emlősök csontjait tartalmazza, még pedig ROTH szerint a következőket: *Ursus spelaeus* GOLDF., *Canis spelaeus* GOLDF., *Felis spelaea* GOLDF. és *Cervus elaphus*. (?)

28. Szegyesztyel-völgyi «József főherceg barlang.»

HAZAY GYULA: A «József főherceg barlang» a Biharban. (Természettudományi Köz-
löny XIX. 1887. p. 233.)

A Bihari hegység e barlangja Rézbányától északra, Kis-Kohó közelében vonuló hosszú Szegyesztyeli-völgy felső részében, Magura falu határában van, közel az Albrecht főherceg nevű barlanghoz. A völgy jobb oldalán sűrű fák közül kiemelkedő sziklafal 120 m magasságában van a barlang nyílása, mely tágas félkör alakú, 11 m széles és 7·5 m magas. Ugyanily tágas, északra irányult torkolata 15 m hosszúságban egy hirtelen kitáguló 36 m széles és 17 m hosszú előcsarnokba nyílik. Innen egy rövid, tág menet a főbarlangba vezet, mely tágas pinczeszerű üregek alakjában előbb északi irányban s közepén innen könyökszerűen kanyarodva nyugoti irányban vonul. A főbarlangtól keleti és nyugoti irányban alagútszerű oldalmenetek vezetnek a kanyargós és tágas mellékbarlangokba, melyek közül a nyugati igen terjedelmes. HAZAY Gy., ki e barlangot először vezette be az irodalomba, 11 csarnokot különböztet meg benne, melyek kivétel nélkül csodálatosan szép, emberi kezek által még be nem szennyezett csepegőkő alakokkal vannak díszítve. Szerinte a barlang, mint csepegőkő barlang «a képletek szépségénél és különösen mennyiségénél fogva első helyet foglal el a monarchia valamennyi barlangja közt.» Üregeinek összes hosszúsága 1000 m. A barlang hőmérséklete 9° — 10° R; vize 8° ; levegője könnyű, tiszta.

A barlang alját többnyire csepegőkő-réteg borítja, mely alatt barlangtalaj terül. Ugy ebben, mint a csepegőkőrétegben szórványosan a *barlangi medve* és a *hyæna* csontjai találhatók.

29. Szelimluka (szemilukai) csontbarlang.

Komárommegyében, Tata mellett van. Közelebbi adatok hiányzanak róla. BALOGH PÁL említi mint csontbarlangot a tufnai barlangról szóló értekezésében.

30. Szkit lá jálomniczai barlang.

KLEINKAUF J.: (Siebenbürgische Quartalschrift III. 1793. p. 106. — (Unterhaltungsblatt f. Geist, Gemüth u. Publizität, Kronstadt, 1838. p. 106.)

FRONIUS F. F.: (Verhandl. u. Mittheilungen d. siebenb. Vereins f. Naturwissenschaften. VI. 1855. p. 201.)

ANDRAE C. J. Bucsecs bei Kronstadt u. Szkit la Jalomnicza. (Verhandl. u. Mittheil. d. siebenb. Verein f. Naturwissenschaften, VI. 1855. p. 47—48.)

SALZER M.: ... Reisebilder aus Siebenbürgen, Herrmannstadt, 1860. p. 108.

BONER Ch.: ... Siebenbürgen, Land und Leute. Leipzig, 1868. p. 295.

Brassó megyében, Bucsecs romániai oldalán Jalomnicza völgy felső részében van a híres barlang, melyben a romániai *kalugyerek* (szerzetesek) ütöt-

ték fel tanyájukat és építették *monaszteriájukat* (kolostor). A barlang nyílása és torkolata annyira tágas, hogy a barátok czellái és egy kis templom férhetett el benne. A barlang befelé vagy 150 méternyire járható, tágas folyosóhoz hasonlít, melynek oldalai többnyire csepegőkő-lerakódásokkal vannak borítva. A barlang végéből egy kis patak veszi eredetét, mely a barlangon és a kápolnán keresztül folyva, a nyílásnál jő ki a szabadba. E barlangban, állítólag, korábbi időkben igen sok esont fordult elő, jelenben azonban a felületen nem találhatók.

31. Sztirnik-barlang.

FRANKL I.: A stirniki cseppköves barlang Resicza mellett. (Természettudományi Füzetek, V. k. 1881, 122. l.)

E barlang Krassó-Szörénymegyében, Resicza közelében a Sztirnik-völgy egy oldalágában, a völgy talpától körülbelül 80 m magasán fekszik. A bejárat alakja kerek, keskeny, s észak-nyugotra nyílik, s befelé meglehetősen hajlással lejtősödve északra kanyarodik. A barlang három teremből áll, melyeket keskeny folyosók kötnek össze egymással s a melyek szeszélyes alakú stalagtitokkal vannak teli. FRANKL nem említi ősszállatnyomokat belőle; a m. kir. földtani intézet gyűjteményében azonban van innét több laza fog, melyekkel PRIBORSZKY M. resiczai bányamérnök ajándékozta meg az intézetet s e fogak közt *Hyaena spelaea*, *Felis spelaeus*, *Equus sp.*, *Elephas primigenius* maradványok mellett az *Ursus spelaeus* tulnyomó számban van képviselve.

32. Tiszolczi csontüreg.

ZIPSER PR.: Ueber Funde d. Reste von *Ursus spelaeus* (Jahrbuch d. k. k. geolog. Reichsanst. IX. 1858. Verhandl. p. 122.)

SUESS E.: Jahrb. d. k. k. geol. Reichsanst. IX. 1858. Verhandl. p. 147—148.

HEIDINGER: Jahrb. d. k. k. geolog. Reichsanst. XIV. 1864. Verhandl. p. 32.

Gömörmegyében, Rimaszombattól északra fekvő Tiszolcz helység közelében a köfajtó munkások 1858-ban mészkőben egy üregre bukkantak, mely tele volt kihalt, különböző emlős állat csontmaradványaival. E csontok legnagyobb részét ZIPSER Bécsbe a cs. k. geologiai intézetbe küldte fel, a hol azokat FOETTERLE és SUESS határozták meg. Meghatározásuk szerint a felküldött anyag közt *Ursus sp.*, *Canis vulpes*, *Martes* és *Hyaena sp.* csontjai voltak képviselve, de legbővebben az *Ursus spelaeus*-é.

33. Tufnai csontbarlangok.

ZIPSER: --- --- Knochenköhle bei Neusohl in Ungarn. (Leonhard u. Bronn. Neues Jahrb. 1839. p. 686.)

BALOGH PÁL: --- --- Kirándulás a tufnai csontbarlangba. (Magy. Tudós társaság Évkönyve. VII. 1846.)

- A. M. L.: --- Tufna-Knochenhöhlen in Ober-Ungarn (bei Hermanez). (Ausland. 1856.
 --- --- Abendblatt d. Wiener Zeitung 1856. No. 227.
 KUBINYI FERENCZ: --- A beremendi juramészképletről, kivált az abban található csontokról. (Magy. orvosok és természetvizsgálók munkálatai. VIII. 1863. p. 73.)
 ORTHMAYER TIVADAR: A barlangok paläontologiai és történeti nevezetessége stb. (Magy. orvosok és természetvizsgálók munkálatai. XVI. 1873. p. 279.)

E barlangok Zólyom megyében, Besztercebánya közelében fekvő Hermanez falu völgyeletének egy jobboldali kisebb völgyecskejében az úgynevezett *tufnai-völgy* felső részében vannak. Mind a két barlang egy meredek sziklás és erdős mészkőhegy csúcsának közelében fekszik.

a) *A Bene-barlang*, az alsó, a kisebb; nyílása keskeny, menete szűk, 3—4 m magas, majdnem vízszintes irányban halad és a végén tágasabb üregben végződik. Boltozata több helyen csepegőkő-csapokkal díszített. Mind a bejárat, mind a nagyobb üreg talajában a barlangi medve csontjai mindeütt előfordulnak.

b) *A nagyobb barlang*, az előbbenitől mintegy 200 ölnyire feljebb van. Ennek előcsarnoka és torkolata jó tágas. Torkolatában meredek földhalom fekszik, melyen túl egy tágas üreg következik, melynek boltozatáról csepegőkő-alakzatok csüngnek alá. Ez üregből mintegy 10 méternyi hosszú, keskeny s alacsony nyíláson át egy másik 12 m hosszú és 15 m széles üregbe juthatunk. Mind a két barlang alja nedves és sáros és ezen lágy földben vannak a csontok, u. m. koponyák, lábszárak, fogak stb. betemetve, melyek sokszor bámúlatoan épek. PALKOVICS besztercebányai polgár, ki ezen barlangot 1770 körül felfedezte, állítólag e nagyobb barlangban egy több láb hosszú erős fogat és egy roppant nagy koponyát talált.

B) A posttertiär lerakódásokban az Ursus spelaeus csontmaradványait találták a következő helyeken:

1 Apátfalva.

KOCH A.: Erdély ősemelős maradványai stb. (Erd. muzeum egyl. évkönyvei. I. Újf. 1876. p. 122.)

A negyvenes években e falu (Absdorf, Szebenmegye) határában egy árokban számos kihalt emlősállat csontjaira akadtak, melyek közt *Ursus spelaeus* koponyatöredéke is előfordult.

2. Benczencz.

KOCH ANTAL: Erdély ősemelős maradványai stb. (Erd. muzeum-egyl. évk. I. Újf. 1876. p. 125.)

Az erdélyi múzeum gyűjteményében egy barlangi medve-állkapocs töredéke őriztetik, melyet *Elephas primigenius* állkapcsának töredékével együtt találtak Benczecz határában (Hunyadmegye) körülbelül az 50-es években, egy piszkos, sárgás, agyagos homokban.

3. Brogyán.

FOETTERLE: Geolog. Aufnahms Bericht etc. (Jahrbuch d. k. k. geolog. Reichsanst. IX. 1858. Verhandl. p. 113.)

Nyitra megyében a lész alatt sok helyen diluvialkavics fordul elő s többek közt Nyitra-Zsámbokrétől keletre Brogyánnál is, a hol ebben Friesenhof báró számos ősemlős csontmaradványát találta; nevezetesen: az *Ursus sp.* csontjain kívül *Cervus megaceros*, *Hyaena sp.*, *Rhinoceros tichorhinus*, *Hippotherium* stb. csontjait.

4. Csáklya falu.

Alsó-Fehérmegyében, Csáklya falu határában HERPEY KÁROLY nagyenyedi kollegiumi tanár a közelebbi években *Ursus spelaeus* fogait és egy *Elephas primigenius* agyarát találta, melyek Nagy-Enyeden a kollegiumi gyűjteményben vannak.

5. Harangláb.

KOCH ANTAL: Erdély ősemlős maradványai stb. (Erdélyi muzeum-egylet évk. I. Újf. 1876. p. 124.)

Az erdélyi múzeum gyűjteményében *Ursus spelaeus* térdkalácsai vannak, melyek Harangláb község határában (K. Küküllőmegye) találtattak. Közelebbi adatok hiányzanak.

6. Pécs környéke.

Magyar földtani társulat Munkálatai III. 1873. p. 191.

Baranyamegyében, Pécs környékén (hol és mikor? arra nem tudtam ráakadni) számos ősemlős csontjait találták, melyek közt HANTKEN MIKSA *Ursus spelaeus* BLUM., *Hyaena spelaea* GOLDF., *Equus adamiticus* SCHL., *Bos primigenius* BONJ., és *Rhinoceros tichorhinus* CNV. csontjait határozhatta meg.

7. Sassin.

Jahrbuch d. k. k. geolog. Reichsanst. II. 1851. d. p. 140.

GRÓF MONTECUCULI ALAJOS a bécsi földtani intézetbe az 50-es évek elején egy csomagot küldött fel, melyben Pozsonymegyében, Sassin közelében talált *Ursus sp.* fogai és egyéb csontjai voltak.

8. Szent-Erzsébet (*Hammersdorf*).

ACKNER M.: Fundgrube fossil. Ueberreste zu Hammersdorf etc. (Verhandl. u. Mittheil. d. sieb. Verein f. Naturwissen. III. 1852. p. 6.)

KOCH ANTAL: Erdély ősméltóság csontmaradványai stb. (Erd. Muzeum-egyl. Évk. I. újf. 1876. p. 120.)

N.-Szeben közelében Hammersdorf (Szent-Erzsébet) község határában az úgynevezett Vinczel és Remete árkokban, a diluvial kavics, homok és agyagrétegekben talált számos kihalt kerdő állat csontjai közt egy *Ursus sp.* koponya töredékére is akadtak.

9. Szilvás.

Magy. földtani társulat Munkálatai II. 1863. p. 193.

Dr. SZABÓ JÓZSEF a magyar nemzeti múzeumnak 1859-ben, mint gróf KEGLEVICH GYULA ajándékát, egy barlangi medve agyarád adta át, melyet Borsodmegyében Szilvás község határában találtak.

***

II. AZ ONCSASZAI BARLANG LEGUJABB ATKUTATÁSÁNAK EREDMÉNYE.

Miután a magy. kir. Földtani Intézet számára beszerzendő *Ursus spalaeus* csontvázat illetőleg az átkutatandó barlangra nézve megállapodásra jutottunk, BÖCKH igazgató úr felhatalmazása következtében érintkezésbe léptem néhai KLIR JÁNOS-sal, az erd. muzeum állattani osztályának örsegedjével, miszerint vállalja magára a gyűjtendő csontváz összeállítását, valamint hogy csatlakozzék hozzám az ásás megejtésekor és mint szakértő válogassa ott a helyszínén a csontvázhhoz szükséges csontdarabokat. Miután KLIR-rel is megegyeztünk, 1886. év május havában BÖCKH igazgató úr igazolvánnyal és SEMSEY ANDOR úr költséggel látott el, és én neki indultam KLIR-rel a barlang átkutatására.

Mellözve az ásáshoz és a vadonban való hosszabb tartózkodáshoz szükséges eszközök és cikkek beszerzésének fölemlítését és azok fölsorolását, csak annak megemlézésére szoritkozom, hogy Retyiczél havasi faluból egész karavánnal, 10 emberrel és 7 lóval vonultunk fel a barlanghoz. Az első nap a felvonulással és a sátrak építésével telt el és csak másnap fogtunk hozzá az ásáshoz. Ásattunk 15 napon keresztül; legelőször a főbarlang különböző helyein, azután az első és végtére a második mellébarlangban. Első napokban csak lábszarakra, csigolyákra s több efféle érdektelen csontokra bukkantunk és ez több napon át így tartott; már-már kezdetem reményemet veszíteni, hogy koponyára nem akadunk, midőn egy nap délutánján

a főbarlang vége felé körülbelül egy méter mélységben, több majdnem egészen teljes csontvázra bukkantunk. Itt egy és ugyanazon helyen, végtagok, bordák, csigolyák és a csontváz többi részei együtt fordultak elő, melyek közül főleg az apróbbak többnyire igen sérült állapotban kerültek ki az ásatásból. Mindenkor azonban a legtöbb figyelmet igényelt a koponyáknak ép állapotban való kiásatása, melyek már eredetileg is sok esetben csonkáknak találtattak. Hasonló eredménnyel ásattunk az első és a második mellékbarlangban is.

Körülbelül tíz napi ásatás után már vagy 20 darab koponya, egész rakás csigolya, lábszár stb. felett rendelkezünk, de a gyűjtést mégis tovább kellett folytatnunk, mert az apró csontrészek, mint lábtöcsontok, körmök stb. még hiányoztak. Ez utóbbiak összegyűjtése legtöbb gondot okozott, mert a barlang barna zsiros agyagos talajában, apró voltuknál fogva alig tűnnek fel; azért csak oly helyeken kellett keresni e csontocskákat, a hol a barlang tetejéről lecesepegő víz, a barlang talajában kisebb-nagyobb mélyedéseket vájva ki, ez apró csontocskákat kiiszapolta. Miután több napi gyűjtés után sikerült ily különféle apró csontocskákból is vagy 4—5 liternyit összeszednünk, a gyűjtést abbahagytuk, mert meggyőződünk, hogy birtokunkban már többszörös duplikatumokban is megvannak mindazok a csontrészek, melyek egy teljes csontvázhoz szükségesek. A főlőleg beszerzésére kiválóan azon okból igyekeztünk, mert feltételeztük, hogy a törekeny csontoknak lovon való leszállítása alkalmával a rossz hegyi ösvényeken, néhány csont bizonyára hasznavehetetlenné válik, a miben nem is csalódtunk. Főgondot ezután a gyűjtött csontok, kiválóan a koponyák becsomagolása igényelt. Az adott viszonyokhoz képest legezészerűbbnek látszott a kényesebb csontokat s főleg a koponyákat előbb fenyőfa ruganyos, vékony galyaival körülcsovarni, azután általunk, fenyőfakéregből e ezéla készített dobozokba csomagolni oly alakban, hogy egy zsákba két doboz férhessen el, vagyis, hogy egy ló két zsákban négy dobozt hozhasson le. Az ily módon becsomagolt csontoknak a barlangtól való leszállítása a b.-hunyadi vasúti állomásig másfél napot vett igénybe. Itt a csontokat faládákba átsomagolva a vasúton tovább küldtük; még pedig a csontvázhoz szükséges csontokat KLIR-hez Kolozsvárra, a többit a m. kir. földtani intézetbe Budapestre.

A leszállított csontok közt volt:

1. 14 db. különböző korú *Ursus speleaus*-koponya, a hozzájuk illő alsó állkapocsokkal, melyek közül tizet Budapestre a m. kir. földtani intézetbe, négyet pedig Kolozsvárra küldtem fel. Ez utóbbiakból KLIR kettőt a csontvázakhoz használt fel, egyet emlékül magának tartott meg, egy pedig az erdélyi muzeum ásvány- s földtani osztályába került.

2. 20 pár lábszárcsont.

3. Számptalan medve-zápfog és- agyar, melyekből vagy 2 liternyi a m. kir. földtani intézetnél van.

4. Körülbelül 100 db. ép csigolya.
5. Vagy 50 db. oldalborda.
6. 4 db. medenceze-csont.
7. Több darab penis-csont.
8. Számos apró csont (lábtőcsont és köröm).

A kiásott csontok közül csak azokat hoztam le, melyek teljesen sértetlenek voltak. A hibás vagy kissé megsérült koponyákkal a sátramat diszítve fel, ott hagytam a barlang közelében; valamint még egy egész halom csigolyát, bordát és lábszárat; abban a jó hitben, hogy azokat a későbbi barlanglátogatók emlékül magukkal viszik el és megóvják az enyészettől.

Az oncsászsai barlangból kiásott feltűnő sok csont, kivétel nélkül a tágabb értelemben vett barlangi medvétől való. A barlang torkolatában, vagyis a bejáró kötörmelékkal borított lejtő jobb oldalán ugyan számos szarvascsontot és fogat találtam, de ezek, úgy látszik, nem a barlangi medve korában kerülhettek oda, hanem későbbi időkben, hihetőleg abban az időben, a mikor már az ember uralkodott ott a vidék felett. És itt helyén valónak tartom megemlíteni, miszerint a barlang e részében sok mesterségesen szét-töredezett mészkődarab és köztök elég éles és szívós mészkőszilánk is található; valamint azt is, hogy a barlang e tájékán a sziklatömbök és a barlang oldalfalai egészen feketék és azt a benyomást gyakorolják a szemlélőre, mintha be volnának kormozva. Közelről szemügyre véve a sziklák e fekete felületét, el nem dönthető, vajjon itt bekormozással-e vagy más természetes jelenséggel van dolgunk; azért, mert a barlang nedves levegője a sziklák felületét pár mm mélységig annyira fellágyította, hogy az mint valami agyagos máz hámlik le rólok. Mindenesetre érdemes volna e barlangot anthropologiai tekintetben is alaposan átkutatni.

Nagyon feltűnő jelenség az is, hogy az oncsászsai barlangban ez ideig talált medve-koponyák mind egy és ugyanazon barlangi medvefajhoz tartoznak. Mint tudjuk, CUVIER a barlangi medvék közt három fajt különböztet meg, ú. m.:

1. *Ursus spelaeus*, nagy koponyával és széles, kidomborodó homlokkal.
2. *Ursus priscus*, nagy hosszukás koponyával és lapos homlokkal.
3. *Ursus arctoides*, az előbbihez hasonló, de sokkal kisebb koponyával.

Tapasztalás szerint az erdélyi és bihari hegység csontbarlangjaiban a kihalt medvének mind a három faja előfordul, még pedig sokatmondó körülmények közt. Eddigelé egy és ugyanazon barlangban túlsúlyban, vagy kizárólagosan csak egy fajtabeli medvekoponyák találtattak. Így az igriczi barlangból való Budapesten a nemzeti muzeumban, a m. kir. földtani intézetben és Kolozsvártan az erdélyi muzeumban őrzött koponyákon az *Ursus spelaeus* jellege a feltűnő. E nagy koponyákon a homlokcsont erősen ki van domborodva. Az oncsászsai barlangban a gyűjtöttem és mások által is onnan

hozott medve-koponyákon kivétel nélkül az *Ursus priscus* jellege észlelhető. Azok aránylag elég nagyok, de homlokcsontjuk lapos. A bátizpolyáni barlangban a gyűjtöttem és jelenben az erdélyi muzeumban lévő két medvekoponya feltűnő kicsiny és majdnem olyan mint a mostani medvéé, de a lábszárcsontok sokkal tetemesebbek.

E tényekből arra a valószínű következtetésre juthatunk, miszerint a barlangi medve korszakában e három medvefaj különböző időszakokban élt. Nincs azonban kizárva az a lehetőség sem, hogy ezek vidékenkint csoportosulva egyidejűleg is élhettek, habár ez utóbbi viszony alig gondolható.

Az oncsászhai barlangban összegyűjtött csontokból KLIR JÁNOS két csontvázát állított össze, melyek közül egy Budapesten a m. kir. földtani intézet gyűjteményében, a másik szintén Budapesten a nemzeti muzeumban van. Korábbi időkben KLIR JÁNOS, az erdélyi muzeum-egylet megbízásából az oncsászhai barlangban több ízben ásatott és ásatásának eredménye az a csontváz, mely jelenleg Kolozsvárt a muzeum állattani osztályában van.

A m. kir. földtani intézet gyűjteményében lévő csontváz a lehetőség ép csontokból van összeállítva és utolsó csontocskájáig tökéletes; ez utóbbi tekintetben ritkítja párját.*

E csontváz, melynek hű mása HALAVÁTS GYULA, m. kir. geolog úr készítette fényképen ide mellékelve szemlélhető, nagysági méretei a következők:

A csontváz hosszúsága az orrtól a farktővig	--- --- --- ---	2.92 m.
“ “ szélessége a 12. borda táján	--- --- --- ---	0.83 “
“ “ magassága a mellső végtagok talpától a fejtetőig	--- --- --- ---	1.18 “
A hátgerincz hosszúsága a koponyától a fark végéig	--- --- --- ---	1.90 “
A koponya méretei:		
a) a koponya hosszúsága (crista sagitt. — Præmaxillar.)		0.50 “
b) “ szélessége (az igacsontok külső széle)		0.28 “
A mellső végtagok: a) alsó lábszár hosszúsága	--- --- --- ---	0.40 “
	b) felső “ “	--- --- --- --- 0.43 “
A hátsó végtagok: a) alsó “ “	--- --- --- ---	0.30 “
	b) felső “ “	--- --- --- --- 0.43 “
A medence-csont hosszúsága	--- --- --- ---	0.42 “
A penis-csont hosszúsága	--- --- --- ---	0.22 “

* Budapesten a nemzeti muzeumban lévő csontváz szintén egyike a legtökéletesebbeknek. Nagysági méretei közel egyezők a fentebbiekkel. A csontváz ágaskodó állásban lévén felállítva, igen impozans látványt nyújt.